
Onuř, E. (2018). Kıbrıs Türk Kùltüründe Azerbaycan ve Azerî Türkü İmgesi. *Uluslararası Folklor Akademi Dergisi*. Cilt:1, Sayı:1, 105-126.

Makale Bilgisi / Article Info

Geliř / Recieved: 07.04.2018

Kabul / Accepted: 24.04.2018

Arařtırma Makalesi/Research Article

KIBRIS TÜRK KÙLTÜRÜNDE AZERBAYCAN ve AZERÎ TÜRKÜ İMGESİ

Emin ONUŐ*

Öz

Oğuz Türklerinin farklı iki coğrafyada, Kafkasya ve Kıbrıs'ta yaşayan iki boyuna mensup olan Azerî ve Kıbrıs Türkleri arasındaki siyasî, sosyal ve kültürel ilişkiler, çok eskiden beri mevcuttur. Ancak bu iki kardeş topluluğun esas yakınlaşması 1990'lardan sonradır. Azerbaycan'ın Sovyet Rusya'dan bağımsızlığını kazanmasından sonra, iki devlet arasındaki siyasî ve kültürel ilişkilerin oldukça geliştiği tartışılmaz bir gerçektir. Bu çalışmada geçmişten günümüze, Kıbrıs Türk kültüründe Azerbaycan ve Azerî Türkü imgesinin nasıl şekillendiği tespitiye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Kıbrıs, Kıbrıs Türk Kùltürü, Azerî Türkü İmgesi.

* Dr. Öğr. Üyesi, Doğu Akdeniz Üniversitesi.

AZERBAIJAN IN CYPRUS TURKISH CULTURE AND AZERBAIJANI TURKISH IMAGE

Abstract

The Oghuz Turks, Azerbaijani and Turkish Cypriots live on two different geography Caucasus and Cyprus, have political, social and cultural relations in between them from the past where the main developments has began with the independence of Azerbaijan after 1990s. In this study, Azerbaijan in Cyprus Turkish culture and Azerbaijani Turkish image will be considered from past to present to determine the evolution.

Keywords: Azerbaijan, Cyprus, Cyprus Turkish Culture, Azerbaijani Turkish Image.

Giriş

İmge Nedir?

İmge sözcüğü gölge, hayal ve görüntü terimleri ile eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. İmge sözcüğü hakkında çeşitli tanımlar yapılsa da gizemini hâlâ korumaktadır. İmge sözcüğüne Türk Dil Kurumu sözlüğünde şu anlam yüklenmektedir; “*Bir nesneyi doğrudan doğruya yeniden tanıtmaya yarayacak bir biçimde göz önüne seren şey, duyu organlarıyla algılanmış olan bir şeyin somut ya da düşünsel kopyası.*” (TDK, 2006, s.206).

Nimet Keser’in *Sanat Sözlüğü* adlı eserinde ise imge sözcüğüne şu anlam yüklenir:

“*İmge gerçekliğin tıpatıp kopyası değil, gerçekliğin zihni süreçlerle yeniden kurulmuş biçimidir. Bu nedenle yeni bir şeyi temsil eder.*” (Keser, 2005).

Ahmet Köklügiller, *Açıklamalı, Örnekli Edebiyat Sözlüğü*’nde ise imge sözcüğü için şu açıklamayı yapar: “*Gerçek yada gerçekdışı bir olayın, bir durumun zihindeki tasarımı. (hayal, imaj)*” (Köklügiller, 2000, s.160).

Tüm bu tanımların özünde yansıma kuramının olduğunu görmekteyiz. Bu kurama göre insan bilinci, çevresel gerçekliğin bir imgesidir. Bu çalışmamızın başlığında yer alan imge sözcüğündeki maksat da bir yansımayı, görüntüyü sunmaktır.

1. Kıbrıs ve Azerbaycan Türklerinin Kültür-Edebiyat İlişkilerine Kısa Bir Bakış:

Kıbrıs ve Azerî Türkleri, Batı Türklüğünün biri Akdeniz’de biri Kafkas coğrafyasında yer alan iki karındaş koludur. Konuştukları dil Türkçe’nin, Batı koluna ait olan Oğuz Türkçesi-Batı Türkçesidir.

Batı Lehçesi-Oğuzca, XII. yüzyılın ikinci yarısı ve XIII. yüzyılın ilk yarısında oluşuma başlayan ve XIII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren eserler veren yazı dilidir. Selçuklulardan günümüze kadar devam eden bu yazı dili, şüphesiz Türklüğün en verimli yazı dilidir. Temelinde Oğuzca yatan Batı Lehçesi; zamanla dört ayrı lehçeye ayrılır:

- a)Türkiye Türkçesi
- b)Azerbaycan Türkçesi
- c)Türkmen Türkçesi
- ç)Gagavuz Türkçesi

Azerbaycan Türkleri, XI. yüzyıl sonlarında İran, Azerbaycan, Kuzey Irak ve Doğu Anadolu'yu fetheden ve bu yerlere yerleşen Oğuzların torunlarıdır. Batı lehçesi bölgesinin doğu kesimlerine yerleşen Azerî Türklerinin önce ağızlarında başlayan farklılıklar, sonradan kuzeyden gelen Kıpçakların ve İran'da yaşayan İlhanlıların etkisiyle artmıştır ve yazıya geçilince de bu lehçe Azerbaycan Türkçesi adını almıştır. Bugün Avrupa ve Balkanlar'da Türk lehçelerini dikkate aldığımız zaman, Türkiye Türkçesi'ne en yakın dil Azerbaycan Türkçesi'dir. (Saraçoğlu, 2013, s.148).

Kıbrıs ağızı, Türkiye Türkçesi başka bir deyişle Anadolu Lehçesine bağlıdır. Kıbrıs ağızında Türkiye Türkçesi'nde yer alan özellikler görülür. Bu durum, 1571'de Osmanlı'nın Kıbrıs'ı fethetmesinden başlar ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinden gelen atalarımızın ağız özelliklerini Kıbrıs'ta da yaşattıklarından doğar. (Saraçoğlu, s.139).

Kıbrıs Türklerinin, Azerbaycan coğrafi bölgesinden ve Azerî Türklerinden Azerbaycan'ın bağımsızlığına kavuştuğu 1990'lardan sonra değil, çok önceleri haberdar olduklarını biliyoruz. Kıbrıs'ın ilk Türk gazetecisi olarak kabul edilen Ahmed Tefik Efendi, *Mîrât-ı Zaman* gazetesindeki bir haberinde Azerbaycan valisi ve Bakü'deki Acem konsolosluğundan şöyle söz eder:

“Rusya'nın Acemistan'a vermiş olduğu ultimatom”

Azerbaycan valisi Rusya cenerali “İsnarkidin” aldığı ultimatomda vukûât-ı âhirede kabâilin Rus tabiesinden katletmiş oldukları kesân için tazminat talep etmekte olup i'tâ' edilmediği halde ceneral İsnarki hududu tecavüz ederek kuvve-i cebriye ile ahz-sar edeceğini ve icabı halinde köyleri dahi tahrib edeceğini tebliğ etmiştir. Ceneral bir kaç gün dahi mühlet tayin etmiştir. İran hükümeti şiddetle ultimatomu protesto etmeye karar vermiştir. Bakü'den Acem konsolosunun hükümete vermiş olduğu telgrafda Acemlerin zayıyatını ber-vech-i zîr ta'dâd etmiştir.

487 hane ihrâk, üç karye tahrib, 54 kişi telef edilmiştir. 35.000 lira dahi yağma edilmiştir. Rusya ile İran'ın münâsebeti münkâtı' olacağı melhuzdur. Parlamento müttefiken Rusya aleyhindedir.” (Tevfik, 1908, s.6-7).

Kıbrıs Türk gazetecilik ve edebiyat yaşantısında XX. yüzyılın başında yer alan Ahmed Raik Efendi'nin de 1900'lü yıllarda Tiflis ve Kafkasya coğrafyasında çıkan dergilere yazı yollaması Kıbrıs Türkleriyle bu bölge Türklerinin daha o dönemde irtibatta olduklarının bir kanıtıdır.

Kıbrıs'ın İngiltere'ye kiralınması, I. Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin adayı tek taraflı ilhak edişi, I. ve II. Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs'ta yaşanan ekonomik koşullar, 1955'lerde başlayan EOKA saldırıları, 1963 Kanlı Noel olayı, 1967-68 olayları ve 1974 Mutlu Barış Harekâtı, Azerbaycan'ın ise kurduğu devletin yıkılıp yerine Rus Sovyet Sosyalist Cumhuriyetlerinin kurulması iki ülke ve bölge arasındaki ilişkileri geçici bir sekteye uğratmıştır.

Kıbrıs ve Azerbaycan'ın tarihî-siyasî konjonktürde bazı benzer yönleri olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Her iki ülkenin de aynı ırktan olması, aynı dine mensup oluşu, farklı lehçelere sahip olsa dahi, kullandıkları dilin Türkçe olması şüphesiz en önemli benzerlikleri ihtiva eder. Kıbrıs Türkleri, 1878-1960 yılları arasında İngiltere, Azerbaycan Türkleri ise 1801-1991 yılları arasında Çarlık Rusya'sı ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği (SSCB)'nin hegemonyası altında yaşamışlardır. Bu tarihlerde Kıbrıs Türkleri, kısmî olsa da, İngilizlerin ancak ağırlıklı olarak Rumların, Azerî Türkleri ise Rusların ve Ermenilerin baskısına uğramış, katledilmiş, binlerce şehit vermiş ve yaşadıkları topraklardan da göç etmek zorunda kalmışlardır. Her iki ülke de gerek bağımsızlık sürecinde maruz kaldıkları insanlık dışı muameleler, gerekse bağımsızlıklarından sonra Türkiye'den aldıkları destekle birbirleriyle tam manasıyla örtüşür. Hem Azerbaycan hem de Kıbrıs Türklerinin yaşadıkları bu ortak kader Türkiye Cumhuriyeti'nin müdahalesiyle son bulmuştur. Azerî Türklerinin çektiği acılara Osmanlı Devleti Kafkas İslâm Ordusu vasıtasıyla, 1918 yılında son verirken, Kıbrıs Türklerinin çektiği acılara da 1974 yılında gerçekleştirdiği Mutlu Barış Harekâtı ile son vermiştir. Her iki ülkeyi de tarihte tanıyan ilk ülkenin Türkiye oluşu yine birbirine benzer yönlerini ortaya koyar. (Turhan, 2011, s.179). Hülâsa her iki ülke ilişkileri tüm bu sebeplerden dolayı gecikmeye uğramış, ancak 1983'te KKTC'nin, 1991'de de Azerbaycan'ın bağımsızlıklarını ilân etmesiyle birlikte iki taraf arasındaki ilişkiler canlanmıştır.

Bu ikili ilişkiler özellikle sosyo-kültürel bakımdan oldukça gelişmiştir. Karşılıklı olarak üniversitelerde düzenlenen çeşitli bilimsel toplantılar (konferans, sempozyum, vs.) etkinlikler, resmî olmayan spor müsabakaları, çeşitli folklor şenliklerinin düzenlenmesi, tertiplenen şiir-edebiyat şölenleri, KKTC üniversitelerinde eğitim gören Azerî öğrenciler, küçük ölçekli turizm ve sanayi fuarları, her iki ülke arasındaki ilişkileri-bağı güçlendiren unsurlardır (Turhan, s.180-181). Doğrudan siyasî bir bağlantı bulunmamasına rağmen Azerbaycan'ın bağımsızlık hareketi milliyetçi Kıbrıs Türk şairlerinin kalemini harekete geçirmiş bayrak, kardeşlik, ırkdaşlık ve Hocalı Katliamı'nı işleyen şiirler yazılmıştır. Bu konuda aklımıza gelen ilk isim *Kıbrısname I*, *Kıbrısname II* ve *Kıbrısname III* adlarıyla şiir kitaplarını çıkaran şair Fikret Kürşad'dır. Kürşad, "Can Azerbaycan" başlıklı şiirinde Hocalı Katliamı'nı anlatır. Azerbaycan'a milliyetçi bir gözle bakan bir başka Kıbrıs Türk şairi de Kubilay Belig'dir. Belig de, *Kır Çiçekleri* adlı eserinde "Bakü Sokakları" adlı şiiriyle Azerbaycan'a milliyetçi duygularla yaklaşır. Azerbaycan imgesinin yer aldığı bir başka şiir kitabı da Altay Burağan'ın, *Yelken Açtım Özlemlere* adlı eseridir. Yine bir başka Kıbrıs Türk şairi Mustafa Ahmet Dolmacı'nın, *28 Ocakta Patladı Coştı Volkan Esir Yaşamaktansa Yansın Kül Olsun Vatan* adlı eserinde Azerbaycan imgesine rastlamaktayız. Dolmacı, "Azerbaycan'da Olaylar" başlıklı şiirinde Hocalı Katliamı'nda yaşananları anarken, kardeşlik, Türklük ve milliyetçilik duygularını yoğun hissettirir. Kıbrıs Türk Basını'nda da Azerbaycan imgesi özellikle gezi yazılarıyla dikkat çeker. Filiz Besim, Emete İmge ve Bülent Dizdarlı gibi yazarların Azerbaycan ile ilgili kaleme aldığı gezi yazılarında Azerî coğrafyası, insanı ve iç yaşantısı, kültürel ve tarihî yapısı, ekonomisi, Kıbrıs Türkleriyle benzer yönleri gibi konular hakkında bilgiler verilir. Kıbrıs Türk Edebiyatı'nda Azerbaycan temalı çeşitli bilimsel makaleler de kaleme alınmıştır. Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın duayen isimlerinden Harid Fedai'nin Kıbrıs-Azerbaycan ilişkilerini taçlandıran iki makalesi dikkate değerdir. Bunlar: "Nasreddin Hoca Fıkralarının Kıbrıs ve Azerbaycan'daki Benzerlikleri" (2008). "Kıbrıs'ta Operet Çalışmaları ve Azerbaycan'dan İki Eser" (2004) adlı çalışmalardır.

Kıbrıs Türk Kültür ve Edebiyatı'nın Azerbaycan'daki Yansıması:

Kıbrıs Türk kültüründe Azerbaycan imgesinin işlendiği gibi Azerbaycan'da da Kıbrıs Türkü imajı-imgesine, dolayısıyla bir kültür

alışverişine rastlanmaktadır. Azerbaycan'ın ünlü muhacir yazarlarından Albay Dağlı'nın kaleme aldığı *Albay* (1975) adlı piyesi ilk akla gelen eserler arasındadır. Piyes, Kuzey Kıbrıs'ta şehit olan Albay İbrahim Karaoğlanoğlu'nun ve tüm Türk şehitlerinin aziz ruhlarına ithaf edilmiştir. Oyun, 3 perde ve 7 sahnedir. Albay Dağlı'nın bu piyesi Kuzey Kıbrıs olaylarının tarihini yaşatan bir eserdir ve gençlerin vatanseverlik, askerî yurtseverlik eğitimi açısından faydalı bir kaynaktır. (Cabbarlı, 2011, s.83).

Ahmed Şahidov'un, *Sıfır Noktası* (2013) adlı romanında ise Türk dünyasından özellikle de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nden bahsedilir. Şahidov'un romanındaki başkahraman Azad adlı gençtir. Azad, romanın ana hattını teşkil eder. Roman'da, Azad'ın eğitim için Kuzey Kıbrıs'a gönderilmesi, eğitimini tamamlayarak sosyal faaliyetlerini Kuzey Kıbrıs'ta sürdürmesi ve Kıbrıs politikasına girmesi anlatılır. Roman'ın muhteviyatını, yakın geçmişteki tarihi geleceğe öyküleyerek kuran yazar, Azerbaycan'ın işgal edilen topraklarına kavuşması, Güney Azerbaycan'ın bağımsızlık kazanması, Kuzey ve Güney Kıbrıs'ın birleşmesidir. Yazar, bu birleşmede de üstünlüğün Kıbrıs Türklerinin elinde olmasını arzulamaktadır. Eserde dikkat çekici bir nokta da eserin başkahramanı Azad'a, Kıbrıs sevgisi ve Denктаş hayranlığının yüklenmesidir. Azad, DAÜ rektörüyle olan görüşmesinde Kıbrıs sevgisi ve Denктаş ile tanışmalarını şöyle anlatır:

“-Kıbrısa sevginizi merak ettim, neredendir bu kadar bağlılık Yavru Vatana acaba?”

-Evet, ilk defa geldiyime rağmen burayı çok seviyorum, -Azad çaydan bir qurtum içib söhbətə başladı.- Üç sene bundan önce İstanbulda bir uluslararası konferans düzenlenmişti, rahmetlik Rauf Denктаş da oraya katılmıştı. Ben Rauf Denктаşın karşısında bir konuşma yapmak şerefine nail oldum ve konuşmamı bitirir bitirmez Denктаş beni kucaklayıp öpdü ve bana nereli olduğumu sordu. Azerbaycandan, Baküden geldiyimi söyledim. Dedi ki, sen Kuzeylisin, Kuzey Azerbaycandan, ben ise Kuzey Kıbrıstan. Benim soyadımın Babayev olduğunu görünce bana Kuzey soyadını götürmeyimi söyledi, -Azad bir az hadisələrı öz istədiyı kimi şişirdirdi. -O günden ben ben de Azad Kuzey olarak kendimi tanıtdırmaya çalışıyorum.

-Güzel, çok etkilendim, Azad bey. Azad Kuzey de size yakışmış. DAÜ olarak, sizi Azad Kuzey olarak alıyoruz sıralarımıza.” (Şahidov, 2013, s.141).

Azerbaycan'da Kıbrıs konulu yayımlanan diğer eserler arasında; Ali Şamil'in, *Tanıdığım İnsanlar* (2000), *Kuzey Kıbrıs (Ben böyle gördüm)* (2001), Rzayeva Melahet'in, *Türkün Bitmeyen Savaşı* (2003) vs. zikredilebilir.

Azerbaycan'da Kıbrıs ile ilgili yazılan bazı bilimsel yazılar ise şöyledir: İsmayıl Veliyev'in, "Kıbrıs Yazarı İsmail Bozkurt'un Romanlarında İnsan Konusu" (2002). Rizan Genberov'un, "Azerbaycan Basınında KKTC" (2010).

Bazı Kıbrıs Türk Edebiyatı eserleri de Azerbaycan'da Azerî Türkçesine çevrilerek yayımlanmıştır. Kıbrıs Türk Edebiyatı'nın usta kalemlerinden araştırmacı yazar İsmail Bozkurt'un, *Belki De Bir Gün-Belke De Bir Gün* (2004), *Yusuףçuklar Oldu mu?-Mandarinler Yetiřdi mi?* (2005) adlı romanları Azerbaycan diline çevrilirken, Şevket Öznur'un, *Bir Lefkoşa Gecesi* (2005), Orkun Bozkurt'un,¹ *Sevgi Savaşçısı* (2005), Altay Burağan'ın, *Sevgi Yağmurları* (2005), Bülent Fevzioğlu'nun, *Bir Suyun Aynası* (2005), Beste Sakallı'nın,² *Sevda Hatırına-Sevda Xatirinə* (2006), Mustafa Çelik'in, *Sevgi Sessizliđi-Sevgi Səssizliyi* (2006) adlı şiir kitapları Azerî Türkçesine çevrilip neşredilen eserler arasında yerini alır.

Kıbrıs Türk kültüründe Azerbaycan imgesi özellikle 90'lı yıllardan sonra kendini gösterir. Şimdi Kıbrıs Türk kültüründe bazı Azerbaycan temalı şiir ve yazıları sıralayabiliriz.

2. Kıbrıs Türk Şiirinde Azerbaycan İmgesi:

Kıbrıs Türk şiirinde Azerbaycan imgesi; bayrak, kardeşlik, ırkdaşlık, Türklük ve hocalı katliamı gibi temalarla işlenmektedir. Fikret Kürşad'ın, *Kıbrısname II* adlı eserindeki "Can Azerbaycan" başlıklı şiirinde bayrak, kardeşlik, Türklük, Hocalı Katliamı gibi meselelere vurgu yapılır:

Azerbaycan, Azerbaycan; bağrın yaralı mı a can?

Babamın öz kardeşidir, senin baban benim amcam.

¹ Orkun Bozkurt, 2005'te Dünya Genç Türk Yazarlar Birliği (Azerbaycan) Hizmet Ödülünü almıştır.

² Beste Sakallı, Azerbaycan'da yayımlanan *Sevda Hatırına* başlıklı şiir kitabıyla, 2006 yılında Bakü'de Genç Yazarlar Birliği Edebiyat ödülünü almıştır.

*Yahşı değil midir halin, vatanına girmiş zalim
Senin yüreğin dağlansa, benim kavrulur ciğerim.*

*Aynı milletten kardeşiz, Türklük denizinde eşiz.
Babamız anamız aynı, vallahi biz öz kardeşiz.*

*Kahpe düşman vatanını şerefsizce işgal etti.
Bir buçuk milyon insanı toprağından söküp attı.*

*Ermeni, Moskof, birlikte bu oyunu oynadılar.
Unuttular ki zalimler Türkün bağına çarptılar.*

*Hürriyeti tadamadan, seni gafil avladılar,
Bugünün yarını olur, hiç hesaba katmadılar.*

*Karabağ bahtı karadır, bugünkü hali yaradır.
Karanlık gece sonunda güneşin doğuşu vardır.*

*Unutma can Azerbaycan, sen yüce bir millettensin,
Birlik, dirlik ol Azerim, sen dağları delendensin.*

*Karanlık günler bitecek, Azerbaycan yücecek.
Türkler bir araya gelip kıtalara hükmedecek.*

*İnanç kadar güçlü bir şey bu dünyada bulunmuyor.
Türk birliğine inananlar geleceğe ilerliyor.
Dünya denen bu mekanda, güçtür tek olan hükümdar.
Gücün varsa hakkın vardır, gerisi hepsi yalandır.*

*Mecbursun güçlü olmaya tarihin böyle söylüyor.
Coğrafyan ayağa kalkmış, güç, güç diye haykırıyor.*

*Kıbristan selamlar olsun, yarınların yahşi olsun.
Anamdan gardaşsın bana, esir illerim kurtulsun.*

Azeri gardaşlarımız vatanında huzur bulsun. (Kürşad, y.t.y, s.170).

Mustafa Ahmet Dolmacı'nın 28 Ocakta Patladı Coştı Volkan Esir Yaşamaktansa Yansın Kül Olsun Vatan adlı eserinde "Azerbaycan'da Olaylar" başlıklı şiirde Azerbaycan imgesi yer alır. Şiirde Hocalı Katliamı anlatılırken Türklük ve kardeşlik temlerine de yer verilir:

*Saldırıya uğradı canımız Azerbaycan
Ermeniler saldırdı çokları oldu candan
Damarlarda dolaşan hepimiz aynı kandan
Bizim öz yurdumuz feda olur mu vatan*

*Vatan aşkı ile halk döküldü yollara
Maşher gibi insanlar hedef oldu tanklara
Şehitler devrildi yığıldı sokaklara
Düşmanlar acımadı bu mahsun insanlara*

*Ruslara karşı durdu insanlar
Ellerinde yok idi alınmıştı silahlar
Tevekkele kalmıştı netice oldu nacar
Vatanın kara bahtı millet şimdi kan ağlar*

*Yarım milyon Türk vardı yaşarlardı Kırım'da
Stalin sürgün etti kaldılar Sibiryada
Bunların otuz bini dondu kaldı yollarda
Ruslara meskun oldu elden gitti Kırım da*

*Göçebe oldular kalmışlardı meydanda
Çareleri kalmadı yaşıyorlar çadırda
İnsaf merhamet yazmaz düşmanın kitabında
İnsan hakları varmış bu yirminci asırda*

*Kırım Türkü Azeri hepimiz bir milletiz
Bu dengesiz dünyada böyle mi çekeceğiz
Hepimiz birleşip el ele vereceğiz
Varlığınız kurtulsun yoktur başka çaremiz*

*İnsan hakları varmış bu hikâye yalanmış
Kuvvet kimde ise o saldırmış koparmışta almış
Bu bedbaht insanlar şimdi çaresiz kalmış
Kuvvetli olmayanlar yollarda donmuş kalmış (Dolmacı, y.t.y, s.44).*

Azerbaycan imgesine Hasan Şefik Altay'ın, *Şiirlerle Kutsal Savaş ve Direnişimiz* adlı eserinde de rastlarız. Eserde, İsmail Durmuş Albayrak'ın

kaleme aldığı “Kıbrısım” başlıklı şiirde³ Azerbaycan ve diğer Türk devletlerine vurgu yapılır:

Albayrak, hürriyet, hür vatan gibi,

Sakarya, Plevne, Çaldıran gibi,

Kırım, Azarbeycan, Türkistan gibi,

Yaman imiş aşkın yaman Kıbrıs'im. (Altay, 1971, s.73).

Kubilay Belig'in *Kır Çiçekleri* adlı eserinde, “Bayrak” başlıklı şiirinde Azerbaycan imgesi işlenir ve bayrak temi yüceltilir:

Göklerde şanla dalgalanırsın, canımdasın.

Bir milletin var olmasının sırrı sendedir.

Sensiz hayat bu dünyada olmaz, kanımdasın,

Şânım, şeref ve haysiyetim hep sayendedir.

Sen dalgalandığında güler milletin yüzü.

'Bir bayrak isterim ki çıkıp asla inmeyen.'

Bayrak için bu en ulu, en muhteşem sözü,

Dünya'da ilk Resulzâde olmuştu söyleyen. (Belig, 2007, s.8).

Kubilay Belig'in “Bakü Sokakları” başlıklı şiirinde ise Azerbaycan imgesi Türkçü-milliyetçi duygularla şöyle ifade edilir:

Masal ülkesidir dendi dört yanı

Ömrümce hep duydum o heyecanı.

Hep hayal ederek Azerbaycan'ı

³ İsmail Durmuş Albayrak'ın “Kıbrısım” başlıklı şiiri Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları'ndan çıkan *Kıbrıs Şiirleri* adlı eserde de yer almaktadır. Bu eser için bkz: (1958: 32).

*Yaşamak istedim, ümit bağladım
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Azerbaycan dense hayal kurardım
Gözlerimi kapar neler görürdüm
Dalar masal alemine girerdim*

*Eski hayallerle gezdim yürüdüm
Sabahladım Bakû sokaklarında .*

*Bitmemiş bu yurdun çilesi, yası
Hışmını kesmemiş Moskof ayısı
Artmış eksilmemiş korku havası*

*Bu kâbus rüyayı yaşadım durdum
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Moskof'u yine hırs, öfke bürüdü,
Tankını, topunu Bakû 'ye sürdü.
Tank yol değil kul üstünde yürüdü.*

*Bu vahşetin dehşetiyle yürüdüm
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Kan akar çeşmeler açamıyorum
Tanrım, kana kana içemiyorum
Önüm ardım ateş, geçemiyorum*

*Bu baht çıkmazına nasıl uğradım
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Ruhundaki o hür amaçlarıyla
Kalbinde kül tutmaz kor ateşiyle
Kanlara bulanmış ak saçlarıyla*

*Ateşoğlu Âzerî'yi aradım
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Karabağ'da Moskof tuttu elini
Girdi yaktı, yıktı, kesti Ermeni.
Kara kara düşündürdü bu beni*

*Tanrım bu kadarı da olmaz dedim
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Yerlere yığılmış dövünür anne
Ali'm dönmeyecek artık evine.
Döve döve bağrın çürütmüş nine*

*Tanrım neler gördüm, neler izledim
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Doğan gün mü yoksa dağlar mı yandı
Ufuk baştan başa kana bulandı.
Azatlık Meydanı mahşere döndü*

*Ağlaşan ruhları duydum sızladım,
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Bana neler diyor, benden ne ister
Her köşe başında gelen akisler.
Can can Azerbaycan diyordu sesler*

*Karanlığı şöyle süzdüm aradım
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Bir sabır diledim hiç tükenmiyen
Manevi güç dedim gölgelenmeyen.
Bir bayrak düşündüm çıkıp inmeyen,*

*Resulzâde Ekrem dedim ağladım
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Bu güzel insanlar yurdu, diyarı
Bitmiyor çilesi, nedir esrarı.
Nedir bu durmayan Kızıl rüzgârı*

*Kalbimi bu kızıl korla dağladım
Sabahladım Bakû sokaklarında.*

*Görünce bu yurdum insanlarını
Dedim parlak olacaktır yarını.
Mutlak saracaklar yaralarını*

*Buna tüm kalbimle ümit bağladım
Sabahladım Bakû sokaklarında. (Beliğ, s.134-136).*

Altay Burağan'ın, *Yelken Açtım Özlemlere* adlı eserindeki “Bakı’dayım Bu Gece” başlıklı şiirinde de Azerbaycan imgesine yer verilir. Şiirde Azerbaycan’ın başkenti Bakü’den bahsedilir:

*Hazar’dan renk vurmuş yüzüne Bakı,
Bir yanıp bir sönmededir gözlerin.
Esen yelin kokusunda sitem var,
Bir kır bir övmededir sözlerin.*

*Azadlık’tan uzansam Apşeron’a,
Yine dönüp bakacağım ardıma.
Unut desen hatıralar bırakmaz,
Yine koşup sensin gelen yardıma.*

*Kadeh kaldırmıştım sevdalılara,
Umut bağlamıştım güzel günlere.
Hep ara, hep dolaş, mecnunlar gibi,
Hasret kaldım deliksiz gecelere.*

*Bakı'nın ağlayan gülüne baktım,
Kırmızıyla seherlere uyandım.
Rüzgâr değil döken gözyaşlarımı,
Meydanların matemine uzandım.*

*Bakı'dayım bu gece, yürüyorum,
Geri dönüşsüzüm, gurbetlerdeyim.
Bir hayale adadım yüreğimi,
Umutsuz, kırılğan, hasretlerdeyim.*

*Hazar'ın önündeyim, üşüyorum,
Ayaz fena vurmuş, bende değilim.
Sevda kervanları epey yol aldı,
Aradım kendimi, sende değilim.*

*Bakı'dan Gence'ye ta Masallı'ya,
Uzanır ırmaklar, uzanır yollar.
Sevgi yurdu yalnız yürekmiş derler,
Öyleyse kırılınsın ayaklar, kollar.*

Bu gece de Bakı'dayım, suskunum,

Gün, gonca gül olmuş, açacak gibi.

Seni yitirdikten hemen sonra da,

Yüreğim çok gitmez, duracak gibi. (Burağan, 2008, s.49-50).

3. Kıbrıs Türk Basınında Azerbaycan İmgesi:

Azerbaycan imgesi Kıbrıs Türk şiirinde olduğu gibi, Kıbrıs Türk Basını'nda da yerini alır. Kıbrıs'ta Azerbaycan ve Azerî Türkü imgesini Filiz Besim'in *Yeni Düzen* gazetesinde tefrika ettiği "Külekler Şehri" ve "Kafkaslardaki Büyü" başlıklı yazılarda görmekteyiz. Besim, Azerbaycan gezisini bu yazılarında bize aktarır. Azerbaycan gezisi, onda hem Azerbaycan hem de Azerî Türkleriyle ilgili bazı izler bırakmıştır.

Besim, *Yeni Düzen* gazetesinde "Külekler Şehri..." adlı yazısının başında Azerbaycan'ın başkenti Bakü'nün önemli bir kültür ve tarih kenti olduğunu ifade eder:

"Kafkasların en büyük şehri, Azeri diyarı Bakü'deyiz. Hazar Deniz'inin batısında önemli bir kültür ve tarih başkentindeyiz." (Besim, 16 Kasım 2010, s.17).

Besim, gezisinde ona eşlik eden Azerbaycanlı arkadaşını göçmen olarak niteler ve Kıbrıslıların da tıpkı onun gibi bir göçmen olduğunu söyler. Besim, aslında geçmişte Kıbrıs ve Azerbaycan'da yaşanan siyasî olayları birbirine bağlar ve aynı ortak kaderi paylaştıklarına vurgu yapar:

"Bu Azerbaycan gezimizde, Azeri bir arkadaşımız eşlik ediyor bize... Gürcistan- Ermeni sınırında yaşamış ancak 1989'da ki Ermenistan Azerbaycan savaşında Ermenistan'dan göç etmek zorunda kalmış bizim gibi bir başka göçmen... Öyle zengin bir kültür ki... Ve öyle çok acı var ki... Ve öyle çok anlatacak hikâye..." (Besim, s.17).

Besim, aynı yazıda Kıbrıs ve Azerbaycan'daki dinî benzerliğe de dikkat çeker:

"Azerilerde Bayram kutlansa da bayramın çok farkında değiller aslında... Din ile ilişkileri aynı biz Kıbrıslı Türkler gibi... Kulla, Tanrı arasında... Buralarda başörtülü kimseyi henüz görmedim." (Besim, s.17).

Besim, *Yeni Düzen* gazetesindeki “Kafkaslardaki Büyü” başlıklı ikinci gezi yazısında da Azerî Türklerinin, Türklere ve Kıbrıs Türklerine olan sevgisine vurgu yapmaktadır:

“Oralarda Türkleri gören Azerilerin çok popüler bir söylemi var. Bir zamanlar Haydar Aliyev’in kullandığı bir cümle... “İki bayrak bir millet...” Türklere hayran bu milletin bu söylemi çok içten söylediğini hissedebilirsiniz. Ve Kıbrıslı Türkleri de çok seviyor Azeriler... Ben o söylemi geliştiriyorum: “Üç bayrak bir millet...” Güliyorlar ve çok hoşlarına gidiyor.” (Besim, 23 Kasım 2010, s.8).

Besim bu yazısında Azerbaycan’ın diğer şehirleri olan Seki ve Gence’yi de şu şekilde değerlendirir:

“Yüzyıllar boyu göçlere tanıklık etmiş bu şehirler arasında beni en çok etkileyenlerden biri Seki... Şehre girdiğim andan itibaren yüzyılların sırrını içinde barındıran otantik yapı beni esir alıyor. Şehir hanlar ve kervansaraylarla dolu... Çok iyi restore edilmiş ve korunmuş bu yapıları otel ve restoran olarak kullanılıyorlar.

Ve Gence... Azerbaycan’ın Bakü’den sonra ikinci büyük şehri... 2000 kusur yıllık bir şehir... Nizami Gencevi’nin 1140-1209 yılları arasında yaşadığı şehir... “Leyla ile Mecnun”, “Sırlar Hazinesi”, Hosrov ile Şirin, “Yedi Güzel” ve İskendername gibi yüzyıllara mal olmuş klasiklerin yazarı... Nice özlü sözü hala dillerde Nizami’nin:

*Dünyanın damarını kim tutsa İsa gibi,
İnsaf ve adalet ile olur dünya hakimi,
Dünyaya fatih olmaz zülüm ile rezalet,
Yer yüzünün fatihi adalettir, adalet!”* (Besim, s.8).

Azerbaycan imgesine bir başka Kıbrıs Türk kadını Emete İmge’nin, *Halkın Sesi* gazetesinde yazdığı gezi notlarında da rastlarız. Emete İmge’nin, “Rüzgârlar Şehri: Bakü (1)” ve “Bu kez farklıydı... (Bakü Gezi Notları 2)” başlıklı yazılarında Azerbaycan izlenimlerini bize aktarır. İmge, “Rüzgârlar Şehri: Bakü (1)” adlı yazısında Azerî insanı hakkında bize şunları söyler:

“Azeri’ler dost insandırlar. Bakü’de kendinizi yalnız hissetmezsiniz, nereye giderseniz gidin, Türk olduğumuz anlaşılınca sevgi gösteriyorlar. İranlılar gibi Şii

olmalarına rağmen Azeriler, Kıbrıslı Türkler gibi laikdirler. Sovyet döneminin etkisiyle kapanan pek çok cami Cumhuriyet döneminde yeniden faaliyete başlamış. Anladığım kadarıyla, Azerbaycan'da camiler çoğunlukla defn işleri için kullanılıyor. Bakü'de kadınlarla ilgili bakanlık yok ama Azeri kadınına güçlendirmek için bir daire var. "Bakü'lü kadınlar" genellemesi çok doğru olmasa da modern Bakü'nün kadınlarının özgür ve güzel olduklarını belirtmem gerek.

Azeri Türkçesi'nin kendisi zaten Bakü'lülerle aranızda sıcacık bir bağ oluşmasına yardımcı olan, kanınızı kaynatan bir unsurdur. Türkiye'li sahibi olan Mozart restoranın bahçesinde yemek yerken karşıdaki mağazanın tabelasında popstar Tarkan'ın resmi vardı. Gülümseyerek okuduğum berber dükkanı tabelasının objektifime takılmasına engel olamadım." (İmge, 28 Mart 2011, <http://www.medyamerkezi.org/detay.asp?a=23214>).

İmge, *Halkın Sesi* gazetesinde yazdığı "Bu kez farklıydı... (Bakü Gezi Notları 2)", başlıklı yazısının sonunda da dört günlük Azerbaycan seyahati izlenimlerini bize şöyle özetlemektedir:

"Dört günlük Bakü ziyaretimin içi dolu, doluydu. Sokaklardaki ayak izlerim, gençlerle paylaştığım bilgi ve deneyimlerim ile pasaport kontrolünde kameraya bıraktığım gülücük Bakü'de kaldı. Orada gördüklerimi, duyduklarımı ve deneyimlediklerimi ise "yolcu beraberisi" ülkeme getirdim. Bir de, masamın üzerindeki, Nevruz'un sembolü "çimlenmiş buğday" tabağı ve kulaklarımdaki Azeri cazı.." (İmge, 17 Mart 2011, s.21).

Kıbrıs Türk Basını'nda Azerbaycan imgesinin yer aldığı bir başka gezi yazısı da Bülent Dizdarlı'nın yine *Halkın Sesi* gazetesinde kaleme aldığı "Azerbaycan Respublikası ve Payidahtı Bakü" adlı yazıdır. Bülent Dizdarlı, Azerbaycan gezisini kaleme alırken Azerbaycan'ın tarihine, dünyadaki konumuna, sosyo-kültürel durumuna, ekonomik yapısına, siyasî duruşuna ve iç yaşantısına kadar izlenimlerini değerlendirir.

Dizdarlı, Azerbaycan'daki kılık kıyafet meselesi ve kadın durumunu değerlendirir. Damak tadlarının da Kıbrıs Türklerine çok yakın olduğunu vurgular:

"Kılık kıyafet son derece modern. Tüm Bakü'de başı kapalı topu topu bir kadın gördüm. Kadınlar şık ve güzel takılar takmayı adet edinmişler. Erkekler de zamana çok uygun son moda kıyafetleri tercih ediyorlar. "Azad Kadın" heykelinden bu nedenle olacak gururla bahsediyorlar. 1920 yılında Azeri kadınının çarşıftan kurtuluşunu simgeleyen bu heykeli herkese, önemli bir meydana, gururla gösteriyorlar.

Damak tatları bize çok yakın. Burada da, yuvarlak sarılmış et dolmasını hatta ceviz macununu bulabilirsiniz. Ancak Azerbaycan'da iseniz gözlemeyi andıran "Gutap"ı, Hazar Denizi'nden çıkan ve siyah havyarın kaynağı olan "Asetrin balığını" tatmadan dönmeyiniz." (Dizdarlı, 22 Nisan 2009, s.11).

Dizdarlı, bu yazıda Azerbaycan'daki Kıbrıs Türklerinin durumuna da temas eder ve KKTC Dışişleri Bakanlığı'na bir de uyarıda bulunur:

"Son olarak, biraz da biz Kıbrıslı Türklerin Azerbaycan'daki durumundan bahsedelim. Burada, akademisyenlerimizin Azerbaycan'ın gelişimi hakkında hazırladığı raporlar çok tutuluyor. Bu nedenle de sık sık davet alıyorlar. İş hayatında da, ünlü müteahhitimiz Efruz bey, yaptığı güzel binalar ile Bakü'nün gelişiminde yerini alıyor. Hatta temsilciliğimizin taşındığı yeni bina da ona ait. Temsilciliğimiz deyince, Dış İşleri Bakanlığı'mıza bir uyarı yapmak istiyorum. Bırakın öyle iş ola sağa sola temsilcilik açmayı. Bakü'deki temsilciliği araç ve personelle donatın. Emin olun bize en yakın yer Ankara'dan sonra Bakü ve orada prestijli gözükmemiz çok önemli." (Dizdarlı, s.11).

Sonuç

Azerî ve Kıbrıs Türkleri arasında siyasî, sosyal ve kültürel ilişkiler, az da olsa eskiden beri mevcuttur. Günümüzde Azerbaycan ve KKTC arasındaki ilişkiler Kıbrıs Türkü'nün varlığının dünya siyasî sahasında yok sayılması, devlet olarak tanınmaması bakımından beklenen seviyeye gelememiş, daha ziyade sosyo-kültürel boyutlarda kalmış ve bu yönde gelişmiştir. Bu ikili ilişkiler esas gelişimini Azerbaycan'ın 1991'de bağımsızlığını kazanmasıyla göstermiştir. Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatında Azerbaycan imgesi işlendiği gibi Azerbaycan kültür ve edebiyatında da Kıbrıs imgesi yerini almıştır. Her iki ülkede doğrudan siyasî bir bağlantı bulunmamasına rağmen karşılıklı bir kültür alışverişi söz konusudur.

Azerbaycan'ın bağımsızlık hareketi milliyetçi Kıbrıs Türk şairlerinin kalemini harekete geçirmiştir. Bu bağlamda Azerbaycan imgesi özellikle 1991'den sonra Kıbrıs Türk şiirindeki yerini alırken; bayrak, kardeşlik, ırkdaşlık ve Hocalı katliamı gibi temalar işlenir. Kıbrıs Türk Basımında ise Azerbaycan imgesi bazı gezi yazıları ile dikkat çeker. Bunun yanında çeşitli bilimsel toplantı ve uluslararası dergilerde Azerbaycan temalı makaleler kendini göstermiştir ki tüm bunlar Azerî imgesi-imajı oluşturmuş ve Kıbrıs Türk kültür ve edebiyatındaki yerini almıştır.

KAYNAKLAR

Kitaplar:

- Altay, H. Ş. (1971). Şiirlerle Kutsal Savaş ve Direnişimiz, Lefkoşa: Halkın Sesi Matbaası.
- Beliğ, K. (2007). Kır Çiçekleri, Lefkoşa: Ajans Yayınları.
- Burağan, A. (2008). Yelken Açtım Özlemlere, Lefkoşa: Gökada Yayınevi.
- Dolmacı, M A. (y.t.y). 28 Ocakta Patladı Coştı Volkan Esir Yaşamaktansa Yansın Kül Olsun Vatan, (y.y.y).
- Keser, N. (2005). Sanat Sözlüğü, Ankara: Ütopya Yayınları.
- Köklügiller, A. (2000). Açıklamalı Örnekli Edebiyat Sözlüğü, İstanbul: Özyürek Yayınevi.
- Kürşad, F. (2009). Kıbrısname II, Lefkoşa: Ajans Yayınları.
- Saraçoğlu, E. (2013). "Kıbrıs Ağzının Azerbaycan ve Gagavuz Türkçeleriyle Olan Fonetik Benzerlikleri." Dil-Edebiyat ve Folkloruyla Kıbrıs Türk Kültürü, Lefkoşa: Kıbrıs Türk Yazarlar Birliği.
- Şahidov, A. (2013). Sıfır Noktası, Bakü: "OL" MMC.
- TDK. (2006). Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü.

Makaleler:

- Cabbarlı, N. "Azerbaycan Muhaceret Edebiyatında Kuzey Kıbrıs Olayları." A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED), 45 (2011): 83-88.
- Turhan, T. "Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Azerbaycan İlişkileri." AUHFD, 60 (1) (2011): 175-196.

Gazeteler:

- Besim, F. "Külekler Şehri." Yeni Düzen, 16 Kasım 2010: 17.
- _____. "Kafkaslardaki Büyü." Yeni Düzen, 23 Kasım 2010: 8.
- Dizdarlı, B. "Azerbaycan Cumhuriyeti ve Payidahtı Bakü." Halkın Sesi, 22 Nisan 2009: 11.
- İmge, E. "Bu kez farklıydı (Bakü Gezi Notları 2)." Halkın Sesi, 17 Mart 2011: 20-21.
- Tevfik, A. "Başlıksız Haber." Mîrât-ı Zaman, S:287, 9 Cemaziyelevvel 1326/8 Haziran 1908: 6-7.

İnternet:

- İmge, E. "Rüzgarlar Şehri Bakü (1)." 28 Mart 2011:
<http://www.medyamerkezi.org/detay.asp?a=23214>, (08.03.2014).